

กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
และสถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลสู่สังคมปลอดคอร์รัปชันในจังหวัดนครราชสีมา
กรณีศึกษาตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน และตำบลพระพุทธ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ
จังหวัดนครราชสีมา

The Process of Driving the Participatory Network of Civil Society, Local Government
Organization and Educational Institutions to Strengthen Good Governance Toward
Corruption-Free Society in Nakhon Ratchasima Province: Case Studies of Maklueamai
Subdistrict, Sungnoen District and Phraphut District, Chaloeprakiat District,
Nakhon Ratchasima Province.

พิมพ์จี บรรจงปรุ¹, จิรัฏฐิพร ไทยงูเหลือม,
อารีย์ ศรีอำนาจ, วิวัฒน์ สังขโท, และ วีระ พลอยครบุรี
Pimpajee Bunjongparu¹, Jiratthiporn Thainguluam,
Aree Sri-amnuay, Wiwat Sangkhaho, and Weera Ploykornbur
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
Nakhon Ratchasima Rajabhat University
E-mail : talkkrupim@hotmail.com¹

Received 3 June 2023; Revised 29 August 2024; Accepted 30 August 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของกระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็ง รวมถึงปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันและแรงต้าน 2) เพื่อพัฒนารูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล 3) เพื่อพัฒนาและทดสอบประสิทธิภาพรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้ศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายเป็นกรอบการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ ผู้บริหารท้องถิ่นและสภาท้องถิ่น ผู้บริหารโรงเรียน ผู้นำชุมชน นักเรียน ประชาชน จำนวน 154 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด คือ 1) แบบสนทนากลุ่ม 2) แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันและปัญหาของกระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วม ของทั้งสองพื้นที่มีการรวมกลุ่มในรูปของเครือข่ายอาชีพที่มีศักยภาพมีความพร้อมโดยมีทุนทางสังคมที่เป็นแรงผลักดันให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วม ส่วนแรงต้าน คือ ความตระหนักที่จะร่วมมือพัฒนาชุมชนร่วมกัน 2) พัฒนารูปแบบผ่านการวิเคราะห์บริบทพื้นที่ วางแผนเชิงปฏิบัติการ ปฏิบัติตามแผน ติดตาม ตลอดจนสรุปผลและถอดบทเรียนเกิดรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล 3) รูปแบบปฏิบัติการ

เครือข่ายการมีส่วนร่วมนั้น ภาคประชาสังคม ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคสถานศึกษาได้ให้การยอมรับว่ารูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้จริง

คำสำคัญ: รูปแบบ; กระบวนการขับเคลื่อน; เครือข่ายการมีส่วนร่วม

Abstract

This research article has the objectives 1) to study the current state and problems of the process of driving participation networks of civil society, local government organizations, and educational institutions in strengthening good governance, including the factors that are repulsion and resistance; 2) To develop a network of action models to engage civil society, local governments, and educational institutions in enhancing good governance; 3) To develop and test the efficiency of the participation network operating model for civil society, local government organizations, and educational institutions in enhancing good governance. This research is a participatory action research, investigating participatory and network concepts as a research framework. The samples were sub-district administrative organizations and schools. A total of 154 key informants, including Local administrators and local councils, school administrators, community leaders, students, and citizens, were selected using purposive sampling. Research tools consisted of group discussion and interview. Data were analyzed by content analysis and descriptive writing.

The research results are as follows. 1) Current conditions and problems of the mobilization process - Participation networks of both areas are grouped together in the form of potential occupational networks, ready with social capital that drives people in the area. Take part. Resistance is the awareness to work together to develop the community together. 2) Models are developed through analyzing local contexts, planning operations, implementing plans, monitoring, as well as summarizing and deriving lessons to form a participation network operating model in strengthening good governance. 3) The participatory network action model, the civil society sector, the local government sector, and the educational sector have accepted that the participatory network action model is appropriate and can be implemented.

Keywords: Model; Process of Driving; Participatory Network

บทนำ

การทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทยมีวิวัฒนาการมาตามลำดับและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น มีการเตรียมการ และมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องกับสนับสนุนจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะในโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่มีนักการเมืองข้าราชการระดับสูง และนักธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง และมีการร่วมมือกันทุจริตคอร์รัปชันอย่างเป็นระบบ (ปรีชา อุยตระกูล, 2560) ในระยะหลายปีที่ผ่านมารัฐบาลไทยได้พยายามปรับตัวเข้าสู่ระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบ

นโยบาย หรือระเบียบการบริหารราชการต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันมีการนำแนวความคิดธรรมาภิบาล แนวใหม่ (New Public Governance: NPG) มาปรับใช้ในการบริหารงานภาครัฐในยุคใหม่ คือ การให้ความสำคัญกับประชาชน ตลอดจนกระบวนการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในงานของรัฐบาล (Bingham, et al., 2005, pp. 21) ซึ่งการส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนหลักการพื้นฐานของการสร้างธรรมาภิบาลในหลักที่สำคัญอย่างน้อย 6 ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า จึงถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ประชาชนสามารถใช้ในการตรวจสอบการทำงานรวมถึงการให้บริการสาธารณะของภาครัฐ และประเมินผลแบบมีส่วนร่วมทั้งจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในประเด็นนั้น ๆ และประชาชนในพื้นที่

การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหลักการสำคัญและเป็นประเด็นหลักที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความโปร่งใส และเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น จากโครงการประชาสังคมกับการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นเพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ในปีพุทธศักราช 2560 ที่พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังบริหารจัดการโดยขาดหลักธรรมาภิบาล จึงทำให้การทุจริตคอร์รัปชันในจังหวัดนครราชสีมายังไม่ลดลง ภาคประชาสังคมไม่ได้รับการเปิดโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการดำเนินการตามนโยบาย การตรวจสอบผลการดำเนินงาน ในขณะที่หน่วยงานทางการศึกษายังมีจุดอ่อนในการใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อบริหารจัดการทำให้ประชาชน ผู้ปกครอง และนักเรียน ขาดความเชื่อมั่นในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในชุมชนท้องถิ่นของตน

จากความสำคัญข้างต้นจึงนำไปสู่การศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลสู่สังคมปลอดภัยระดับจังหวัดนครราชสีมา กรณีศึกษาตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน และตำบลพระพุทธรักษา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งคณะผู้วิจัยทำการศึกษาเชิงลึกเพื่อค้นหาองค์ความรู้ใหม่ที่ยังขาดหายไป เช่น ความรู้ในการแก้ปัญหาด้วยตนเองของชุมชน ความรู้ในการจัดการตนเองและความรู้ในการพัฒนาความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ความรู้ในการยกระดับธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาที่มีอยู่เดิมให้สูงขึ้น และแนวทางการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ซึ่งองค์การเหล่านี้จะเป็นผู้ค้นหาความรู้ด้วยตนเองโดยได้รับความช่วยเหลือของทีมวิจัย ซึ่งเน้นการสร้างช่องทางในการกำกับ ดูแล ติดตาม และตรวจสอบของประชาชน (Citizen feedback)

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของกระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็ง รวมถึงปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันและแรงต้าน
- 2) เพื่อพัฒนารูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล
- 3) เพื่อพัฒนาและทดสอบประสิทธิภาพรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

เครือข่ายเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบัน เพื่อร่วมทำกิจกรรมตามเป้าหมายหลักร่วมกัน โดยที่เป้าหมายย่อยของบุคคลหรือองค์กรอาจแตกต่างกันออกไปการดำเนิน/กิจกรรมในรูปแบบเครือข่ายเป็นการรวมพลัง (Synergy) ที่นำไปสู่ผลลัพธ์ที่มีคุณค่าหรือเข้มแข็งมากกว่าการทำงานโดยลำพัง การดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่ายเป็นขบวนการทางสังคมหรือเรียกว่า เครือข่ายสังคม เพราะมีทั้งมิติความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การประสานความร่วมมือ และการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และอรุณศรี จิตต์แจ่ม, 2556)

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมนำไปสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงเข้าร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

กระบวนการมีส่วนร่วมโดยทั่วไป มีดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2546 : 205)

- 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะต้องใช้
- 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
- 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยนำกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลสังคม
- 5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนาเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

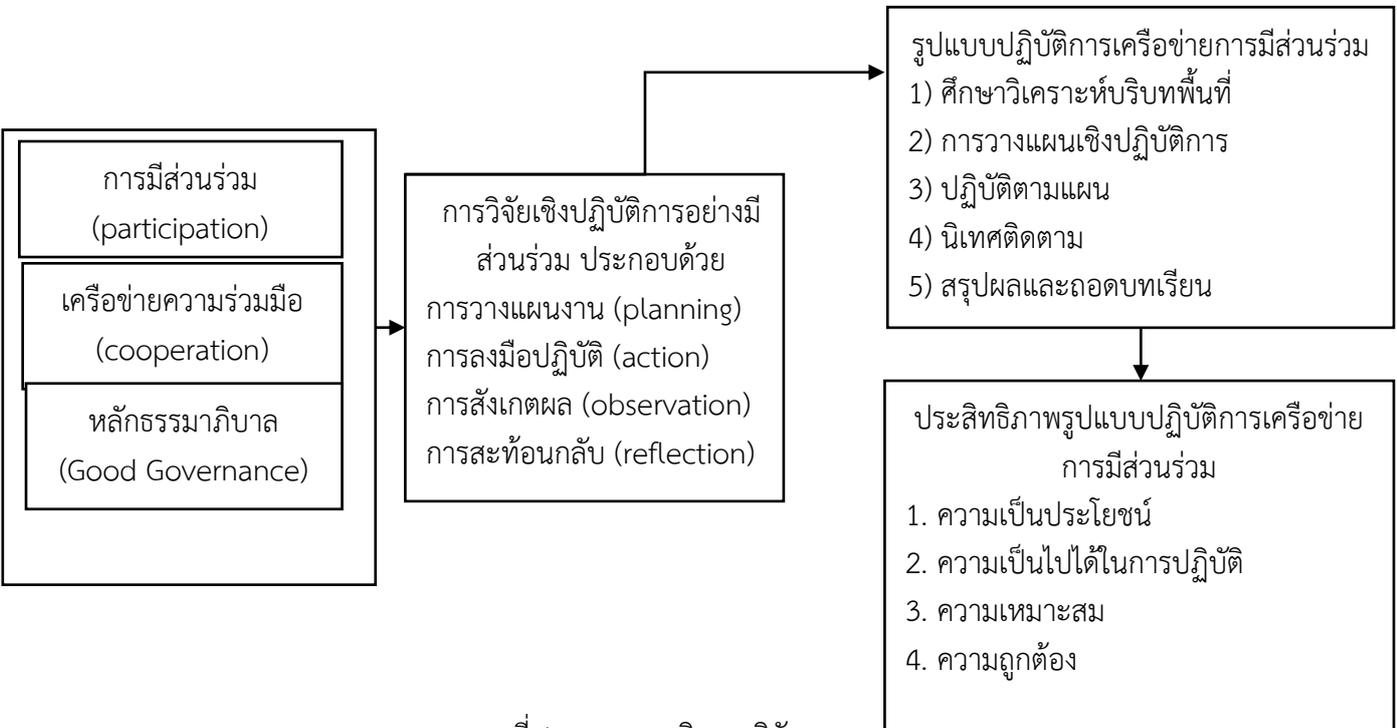
นเรศ สงเคราะห์สุข (2541) ได้สรุปการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน การแลกเปลี่ยนแนวคิดและประสบการณ์ การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ การลงมือปฏิบัติจริง รวมถึงการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสมยิ่งขึ้น 2) การพัฒนาผู้นำและเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้หรือความสามารถที่มีอยู่จะช่วยให้ผู้นำสามารถริเริ่มกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างและชัดเจนขึ้น การสนับสนุนให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินการร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและการจัดองค์กรร่วมกัน อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมถือเป็นกระบวนการจัดการและการจัดองค์กรร่วมกัน การมีส่วนร่วมถือเป็นกระบวนการที่รัฐบาลส่งเสริมสนับสนุนและชักนำให้ประชาชน ชุมชน องค์กรท้องถิ่น ตลอดจนอาสาสมัครต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดหาปัญหา

และสาเหตุที่เกิดขึ้น ตัดสินใจ วางแผนการพัฒนา กำหนดนโยบาย ร่วมรับผิดชอบ ตลอดจนติดตามประเมินผล ในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการและเกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการมีส่วนร่วมอาจดำเนินการในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) หรือ PAR ก็ได้ ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วม ในการวิจัยด้วย มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมหาทางออก และร่วมรับรู้ผลการวิจัยกับนักวิจัย (ธีรวุฒิ เอกะกุล, 2551: 67-80) โดยมีหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้

- 1) ความเสมอภาค คือ นักวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายมีความเสมอภาคกันในทุกประเด็นขณะวิจัย
- 2) เกิดการเรียนรู้ คือ นักวิจัยต้องรับฟังความคิดเห็น ความรู้ ความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อร่วมงานวิจัย
- 3) มีความเป็นอิสระทางความคิด คือ เปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมาย แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่
- 4) เคารพความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย แม้ว่าพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถของกลุ่มเป้าหมายจะมากน้อยหรือแตกต่างกันกับนักวิจัย
- 5) มีความเป็นประชาธิปไตย คือ สามารถแสดงความคิดเห็นได้ และยอมรับมติของเสียงข้างมาก

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นถึงการสร้างเครือข่ายในรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม การรวมตัวกันของกลุ่มคนที่สมัครใจ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยใช้การคิดร่วมกันและให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันโดยมีผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุร่วมกัน โดยมีลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ของ Kemmis & McTaggart (1988 : 11) ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) พื้นที่วิจัย คือ ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน และตำบลพระพุทธ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา โดยมีการแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 5 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาความต้องการจำเป็น (needs phase) เป็นการเตรียมการประสานพื้นที่และการวางแผนเก็บข้อมูลศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการในการพัฒนารูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล

ระยะที่ 2 ร่างรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล จัดทำโครงร่างรูปแบบและคู่มือการใช้ โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) และเทคนิค SWOT กับพื้นที่เป้าหมาย คณะผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อศึกษาข้อมูล และร่างรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งสองพื้นที่ ตลอดจนผู้อำนวยการโรงเรียน คณะครู ตัวแทนนักเรียนของทั้งสองพื้นที่ และตัวแทนภาคประชาชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน รวมจำนวนทั้งสิ้น 154 คน จากนั้นคณะผู้วิจัยร่วมกันประชุมเชิงปฏิบัติการนำเสนอข้อมูลทั้งหมดและจากระยะที่ 1 มาร่างรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และใช้หลัก PDCA ในการร่างรูปแบบโดยแบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือ ชั้นวางแผน ชั้นปฏิบัติการ ชั้นตรวจสอบ ชั้นปรับปรุงแก้ไข คณะผู้วิจัยร่วมกันกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบและกำหนดแนวทางประเมินประสิทธิผลของรูปแบบ

ระยะที่ 3 พัฒนารูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ด้วยการนำรูปแบบจำลองที่ได้จากระยะที่ 2 ไปสอบถามความคิดเห็นจากภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาด้วยการประยุกต์ใช้เทคนิค การสนทนากลุ่ม (Group Interviews) ของทั้งสองพื้นที่ โดยวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาเชิงพรรณนา

ระยะที่ 4 การทดลองใช้รูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล วางแผนเตรียมใช้รูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วม โดยมีพื้นที่ทั้งสองเป็นกลุ่มเป้าหมายดำเนินการใช้รูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วม ติดตามความก้าวหน้าโดยเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และใช้ข้อมูลป้อนกลับโดยวิธีการประเมินผลเชิงปฏิบัติการ ร่วมกันสังเกตการดำเนินงานของรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วม

ระยะที่ 5 การประเมินผลรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล คณะผู้วิจัยร่วมกันวางแผนการดำเนินการและเตรียมเครื่องมือในการประเมินผลการดำเนินการหลังจากทดลองใช้ ตรวจสอบแนวทางและการดำเนินการปรับปรุงรูปแบบ โดยเก็บข้อมูลจากเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนกับกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งสองพื้นที่โดยใช้คำถามปลายเปิดในประเด็นด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ด้านความเหมาะสม และด้านความถูกต้อง

ผลการวิจัย

ผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพปัจจุบันและปัญหาของกระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วม พบว่า โดยพื้นที่ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ มีการรวมกลุ่มในรูปแบบของเครือข่ายอาชีพที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจในกระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วม โดยมีทุนทางสังคมที่เป็นแรงผลักดันให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วม ก็คือ “ความรู้ และภูมิปัญญา” โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพที่พบว่ามีกรรวมกลุ่มในพื้นที่หลากหลายกลุ่ม อาทิ กลุ่มเลี้ยงโคนม กลุ่มปลูกต้นดาวเรือง หรือกลุ่มปลูกกาแฟดงมะไฟ ส่วนแรงต้านคือ ความตระหนักของคนในชุมชนที่จะต้องเริ่มคิดที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกัน และปัญหาความขัดแย้งในผลประโยชน์ทางธุรกิจและการสนับสนุนแบบเลือกปฏิบัติ ในขณะที่ตำบลพระพุทธ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป มีสถานะของทุนทางสังคมที่เด่นชัดที่สุด คือ “เครือข่ายทางสังคม” ที่มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านกันผมที่มีผลงานและรางวัลมากมาย อาทิ รางวัลหมู่บ้านสะอาดผลของการได้รับรางวัลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มกันทั้งกลุ่มการประกอบอาชีพ อาทิ กลุ่มสหกรณ์เกษตรทำข้างสามัคคีจำกัด กลุ่มอาชีพศูนย์ส่งเสริมการผลิตข้าวชุมชนปทุมธานี 1 และกลุ่มข้าวชุมชนบ้านกันผม เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเครือข่ายทางสังคมเป็นแรงผลักดันให้คนในพื้นที่ตำบลพระพุทธ มีการรวมกลุ่มในรูปแบบของเครือข่ายประกอบอาชีพ ส่วนแรงต้าน คือ การสร้างผู้นำหรือแกนนำที่เพิ่มขึ้น รวมถึงยังขาดการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

ผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ที่ 2 การพัฒนารูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วม พบว่า กระบวนการพัฒนาประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาวิเคราะห์บริบทพื้นที่ 2) การวางแผนเชิงปฏิบัติการ 3) ปฏิบัติตามแผน 4) นิเทศติดตาม 5) สรุปผลและถอดบทเรียนเกิดรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วม ภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล การติดตาม ป้องกัน การทุจริตคอร์รัปชันที่ปฏิบัติได้จริงสู่สังคมปลอดคอร์รัปชันในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งประกอบด้วย 1) มีผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) มีความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน 3) มีธรรมาภิบาลของชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกันและมีนิทานคุณธรรมเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรมให้กับเยาวชน 4) มีทุนทางสังคมที่ดี

ผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการทดสอบประสิทธิภาพรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็งเป็นรูปธรรมปฏิบัติได้จริงที่เกิดจากชุมชนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ขึ้นมา พบว่า ภาคประชาสังคม ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคสถานศึกษาได้ให้การยอมรับว่ารูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็งเป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสม และเป็นรูปธรรม ซึ่งสะท้อนจากเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนที่ทั้งสามภาคส่วนได้ให้ข้อเสนอแนะที่ตรงกันว่าการเสริมสร้างธรรมาภิบาลจะมีความเข้มแข็งได้มากน้อยเพียงใดในชุมชนนั้น ภาคส่วนทั้งสามจะต้องดำเนินการสอดประสานความร่วมมือระหว่างกันเพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็งและเป็นรูปธรรมสามารถปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้พบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาของกระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทั้งสองพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มในรูปแบบของเครือข่ายอาชีพที่มีศักยภาพ มีความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจในกระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วมซึ่งจะเป็นการรวมกลุ่มของเครือข่ายก่อนโดยมีทุนทางสังคมที่เป็นแรงผลักดันให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมโดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพที่พบว่ามีกรรวมกลุ่ม

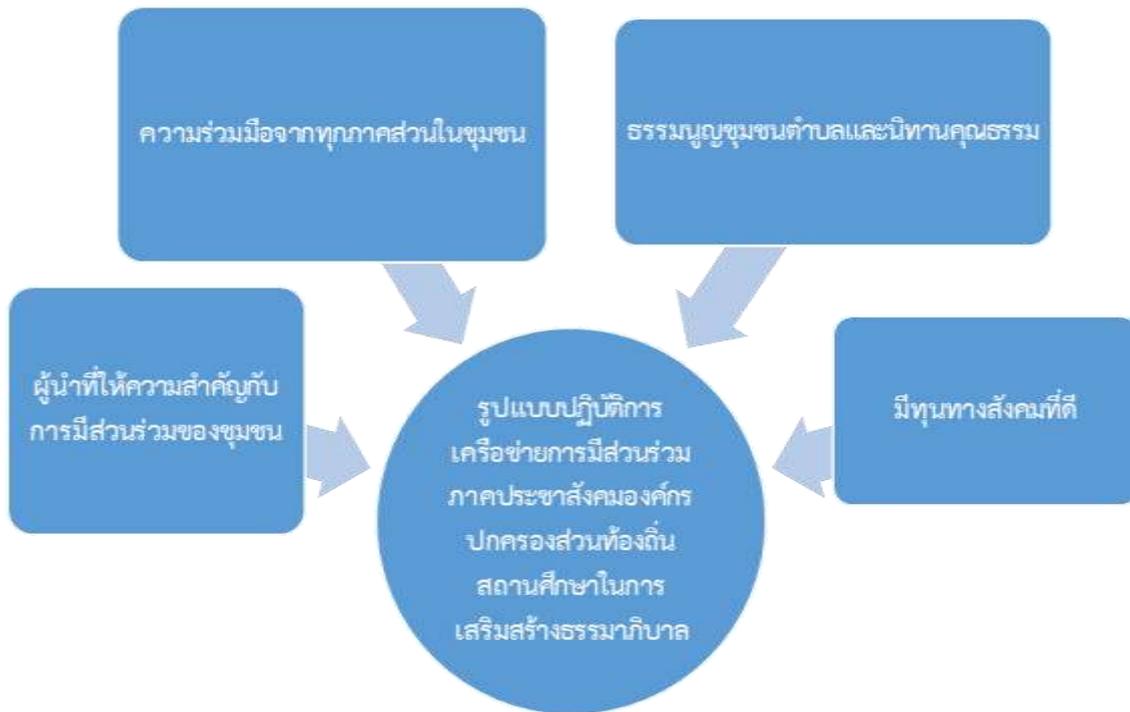
ในพื้นที่หลากหลายตามกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายทางสังคมของ George C. Homans (1967) ที่อธิบายว่าบุคคลชอบจะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่มีคุณลักษณะที่คล้ายกัน โดยอาจเป็นความคล้ายกันในพื้นที่ทางเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนถิ่นฐานที่อาศัยหรือวัฒนธรรม รวมทั้งวิชาชีพที่คล้ายกัน

สำหรับการพัฒนารูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วม พบว่า กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนารูปแบบนั้นเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่ายการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน ทั้งนี้พื้นที่ทั้งสองตำบลได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งได้ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ตลอดจนทุกภาคส่วนตระหนักและให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่ตนได้อาศัย ประชาชนมีความกระตือรือร้นมากขึ้นในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโกวิท วัฒนางาม (2547) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาที่รวมการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการเข้าด้วยกัน เป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคณะนักวิจัย ชุมชน และแกนนำชาวบ้าน มีส่วนร่วมด้วยทุกขั้นตอน เพื่อให้ผลการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

ส่วนการทดสอบประสิทธิภาพรูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็ง โดยการเปิดเวทีพิจารณาทั้งภาคส่วนของประชาสังคม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา พบว่า ภาคส่วนประชาสังคม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ให้ความสำคัญและเห็นประโยชน์ของการร่วมกันเป็นเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทั้งสามภาคส่วนนั้นเกิดความมั่นใจในความสามารถที่มีทุนทางสังคมที่ตนมีอยู่นั้นคือภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของพื้นที่ จึงมีส่วนช่วยให้ภาคส่วนทั้งสามภาคส่วนนั้นสามารถที่จะริเริ่มกิจกรรมตลอดจนเกิดเวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดเครือข่ายที่กว้างและชัดเจนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับบรรณันท์ คำยิ่ง (2565) ที่กล่าวว่าเครือข่ายทางสังคมเป็นชุดของความเกี่ยวพันผูกพันระหว่างกันของบุคคลซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นเครือข่ายในการพัฒนาพื้นที่ของตนโดยผ่านการนำเอาทุนทางสังคมที่มีอยู่มาต่อยอดและพัฒนาชุมชนร่วมกัน

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้หรือนวัตกรรมจากการวิจัย จากผลการศึกษา พบว่า รูปแบบปฏิบัติการเครือข่ายการมีส่วนร่วมนั้น ประกอบด้วย 1) ผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน 3) ธรรมเนียมของชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกันและมีนิทานคุณธรรมเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรมให้กับเยาวชน 4) ทุนทางสังคมที่ดี ดังนั้นเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็งนั้นจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นในการนำไปสู่การมีธรรมาภิบาลที่เข้มแข็งบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องที่จะต้องตระหนักถึงความร่วมมือ ดังนั้นองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้สามารถแสดงภาพ ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 รูปแบบปฏิบัติการเครื่องมือนการมีส่วนร่วม

จากภาพที่ 2 เป็นรูปแบบปฏิบัติการเครื่องมือนการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็ง ซึ่งกลไกที่จะขับเคลื่อนเครื่องมือนการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษานั้นจะต้องประกอบด้วยผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและเสียสละเวลาส่วนตัวรวมทั้งมีทัศนคติในเชิงบวกต่อการพัฒนาชุมชน เมื่อมีผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้วสิ่งที่เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อมาคือความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชนที่จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนเครื่องมือนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ผ่านความร่วมมือในกิจกรรมของเครื่องมือนการมีส่วนร่วมซึ่งสิ่งที่จะเป็นเครื่องมือของเครื่องมือนการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็งนั้นต้องมีธรรมนูญชุมชนตำบลเป็นกรอบแนวทางการดำเนินกิจกรรมโครงการในพื้นที่และนิทานคุณธรรมทำหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรมให้กับเยาวชนผ่านกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อเป็นพลังในการหนุนนำให้ชุมชนมีธรรมาภิบาลที่เข้มแข็งและสิ่งสุดท้ายที่มีความสำคัญของภาคส่วนต่าง ๆ คือ การมีทุนทางสังคมที่ดีที่จะเป็นเป็นแรงผลักดันให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบรูปแบบปฏิบัติการเครื่องมือนการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่เข้มแข็งซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการขับเคลื่อนเครื่องมือนการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยควรให้ความสำคัญกับผู้นำชุมชนรวมถึงความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชนตลอดจนมีธรรมนูญของชุมชนและนิทานคุณธรรมในการปลูกฝังคุณธรรมให้กับเยาวชนและมีทุนทางสังคมที่ดี สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการ

เสริมสร้างทุนทางสังคมตลอดจนประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพธรรมนุญชุมชนในพื้นที่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการหนุนพลังให้กับประชาชนในการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล

References

- Bingham, et al., (2005). The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government. Retrieved January 4, 2017, from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1540-6210.2005.00482>.
- Ekakul, T. (2008). Operational Research. Ubon Ratchathani : Yongsawat Inter Group Co., Ltd.
- George C. Homans. (1967). The Explanation of English Regional Differences. Oxford University Press.
- Jongsathityu, J. (2003). Processes and working techniques of developers. Bangkok: Learning Promotion Project for Happy Community.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (Eds.). (1988). The Action Research Planner. (3rded.). Geelong, Victoria: Deakin University Press.
- Khamying, A. (2021). Guidelines for waste management of Camp Son Community, Khao Kho District, Phetchabun Province. By emphasizing the participation of the community. This thesis, Master of Public Administration Department of Public Administration. Local management and development. Graduate School: Pibulsongkram Rajabhat University.
- Phuangngam, k. (2004). Applied Participatory Action Research. Bangkok: Sema Tham.
- Songkhroesuk, N. (1998). From concept to practice. Chiang Mai : High Development Project Office. Thai-German.
- Uitrakul, P., Bunjongparu, P., Thainguluam., J., Sri-amnuay, A., Ploykornbur, W. (2017). Civil Society Project and Strengthening Local Good Governance to Develop Defense Systems and Mechanisms. Corruption Corruption : A Case Study of Nakhon Ratchasima Province. Research report. Bangkok : Office of the National Research Fund.
- Walaisathien. (2003). Developer's Workplace. Bangkok: Learning Project for Happy Community.

